

УДК 159.9

Гайворонська Т.О.

канд. філос. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»,

МІСЦЕ СУБ'ЄКТИВНОГО ДОСВІДУ ОСОБИСТОСТІ В ЕМПІРИЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ ФЕНОМЕНУ ЛЮДИНИ

Інтерес до психологічних проблем, який виріс в останні десятиліття, пов'язаний з дуже складними умовами життя сучасної людини. У філософських роздумах багатьох мислителів 20-21 століть ми стикаємось з думкою про трагічне буття людини в сучасному світі. Такий «вирок» потребує не тільки констатації факту такого трагізму, а й пошуку шляхів виходу з ситуації сторонності світу людині, її занедбаності, приреченості «бути іграшкою в руках стихійних сил». Це можливо лише за умови об'єднання зусиль багатьох наук, об'єктом вивчення й дослідження яких є людина. В системі знань про людину психології належить особливе місце, тому що її завданням є з'ясування духовної природи людини. У зв'язку з цим виникла проблема переосмислення емпірико-раціоналістичної традиції в тлумаченні людської психіки. Це ставить перед психологічною наукою нові завдання, від успішного рішення яких залежить подальший розвиток психології як теоретичної дисципліни, а також практичне застосування її досягнень.

З початку свого виникнення і до другої половини 19 століття (до створення В. Вундтом у 1879 році лабораторії експериментальної психології) психологія розвивалась в рамках філософії, з часом змінюючи предметне поле своїх досліджень. Становлення психології як самостійної науки пов'язано з відокремленням від філософії й намаганням стати експериментальною наукою за зразком природничих наук. Головним завданням психології стає вивчення тих явищ психічного життя людини, які можна досліджувати в лабораторіях, які можна спостерігати, вимірювати та описувати як об'єктивні, а не тільки суб'єктивні явища. Закономірним в цьому світі є відмова психології від поняття «душі» як абстрактного, що не зводиться до конкретних проявів психічного життя людини. Місце внутрішнього досвіду (самоспостереження, самоаналіз) зайняв об'єктивний

метод, спрямований на організацію психологічних досліджень, які дозволяють виявляти закономірності психічних явищ. Не останню роль в цьому відіграла критика І. Кантом субстанціальності душі, виникнення позитивізму, а також матеріалістично-прагматична направленість всієї західноєвропейської науки. При цьому слід відмітити, що, незважаючи на відмінність трактовок душі а античній філософії і більш пізніх її трактовок, душу розуміли як джерело й початок всього духовного та душевного в людині. Можливість вивчення внутрішнього світу людини давав психоаналіз, однак, незважаючи на його значення для подальшого розвитку психології, він не став фундаментальною базою для об'єктивного аналізу природи людини. Напрями, які виникли в психології у 20 столітті (біхевіоризм, когнітивна психологія та інші) розглядали окремі прояви психічного життя людини, однак не давали відповіді на запитання, що є фундаментальною основою всіх явищ, які в цілому розумілись як психіка.

Гуманістична психологія, яка виникла в 60-х роках 20 століття, поєднуючи в собі різні школи й напрями, намагалась подолати обмеженість предмета психології окремими проявами психічного життя людини. Головним предметом вивчення гуманістична психологія визнала цілісну та унікальну особистість у найвищих формах її проявлення і вважала аналіз окремих фактів та проявів психічного життя людини не менш значимим, ніж статистичні узагальнення.

Психічне життя людини є проявом її взаємодії з навколишнім світом, і в цьому сенсі воно може вивчатися як об'єктивне явище, що має свої закономірності. Суб'єктивний досвід (зокрема, інтроспекція), унікальний та неповторний, є основою самопізнання, яке необхідне для розуміння самого себе, а також для розуміння й побудови своїх відносин з оточуючим світом.

Скептичне ставлення сучасної психології до суб'єктивних методів дослідження психічних явищ, відмова психології від інтроспекції як суб'єктивного методу не призвели при цьому до видатних відкриттів у психології за допомогою об'єктивних методів, а саме в розумінні людини як цілісного та унікального явища. Засновник феноменології Е. Гуссерль в 30-х роках минулого століття писав про кризу європейських наук та підкреслював, що причина кризи полягає в об'єктивації всього сущого, при цьому суб'єктивність, яка є рушійною силою самої науки, не знаходить собі місця в жодній з об'єктивних наук. Вчені, виховані в природничо-науковому дусі, вважають необхідним виключити все суб'єктивне з досліджень, а природничо-наукові методи, що відбиваються в суб'єктивних уявленнях, вважають об'єктивно детермінованими. Для пояснення психічних феноменів вчені також шукають об'єктивно істинного. Неможливо заперечувати, що відкриття фізіологічних основ психічних явищ прояснили багато проблем в розумінні діяльності людського мозку, однак що може сказати фізіологія про

перипетії внутрішнього, душевного життя людини, прихованого від стороннього спостерігача?

Критичне ставлення наукового співтовариства психологів, яке ми спостерігаємо сьогодні, до суб'єктивних методів вивчення психологічних явищ не є виправданим. Особливе значення методів дослідження, які мають об'єктивний характер та можуть бути експериментально перевірені, є виправданим для такої науки, як фізіологія, однак є дуже обмеженим для психології.

Суб'єктивний досвід особистості, зокрема натуралістичне спостереження за своїм внутрішнім життям в усіх його проявах, має унікальну сенситивність, що робить його найбільш ефективним або навіть єдиним можливим методом для багатьох важливих досліджень природи людини, її унікального психічного та духовного життя. Визнання необхідності використання суб'єктивного досвіду особистості в психологічних дослідженнях, розробки спеціальних правил суб'єктивної методології дозволить розв'язати багато існуючих проблем в психології і наблизитись до розуміння не тільки фізичної природи людини, а й до розуміння її духовної сутності. Важливо надати суб'єктивному дослідженню, досвіду особистості статусу наукового методу в психології і домовитись науковому співтоваристві вчених-психологів щодо формування системи принципів і прийомів цієї методології. Поєднання об'єктивної та суб'єктивної методології, визнання їх однакового статусу може стати основою нової галузі знань про людину.